

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2022. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.9.22>

УДК 339.9(430)

С. В. Мішина,

к. е. н., доцент, доцент кафедри соціальної економіки, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4925-5998>

О. Ю. Мішин,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1687-4805>

НІМЕЦЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ ТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МІКРО- ТА МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

S. Mishyna,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Economy, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv

O. Mishyn,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Simon KuznetKharkiv National University of Economics, Kharkiv

GERMAN EXPERIENCE OF DEVELOPING INTERNATIONAL BUSINESS AND FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES: MICRO AND MACROECONOMIC ASPECTS

Уточнено визначення поняття “зовнішньоекономічна діяльність”, що ґрунтується на розширенні законодавчого трактування за рахунок зазначення мети здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізовано сутність та взаємозв’язок понять “зовнішньоекономічна діяльність” (вид діяльності,

пов'язаний з експортом та імпортом на макроекономічному рівні) та "міжнародний бізнес" (сукупність міжнародних економічних відносин суб'єктів господарювання з різних країн, що розглядаються на мікроекономічному рівні). Розглянуто відмінності в системі подання статистичної інформації щодо зовнішньоекономічної діяльності Державною службою статистики України та Федеральним статистичним управлінням Німеччини. Систематизовано характерні риси розвитку зовнішньоекономічної діяльності Німеччини на основі опрацювання статистичних даних, що дозволяє виокремити успішний німецький досвід розвитку міжнародних економічних відносин. Серед характерних рис розвитку зовнішньоекономічної діяльності Німеччини виділено такі, як: експортна орієнтація економіки; постійний аналіз та контроль імпортозалежності економіки; розвиток пріоритетних для зростання експорту галузей економіки; сировинна структура імпорту; розвиток співпраці та нарощування зовнішньоекономічної діяльності з країнами Євросоюзу. Проаналізовано динаміку показників зовнішньоекономічної діяльності Німеччини та України. На основі результатів аналізу статистичних даних було встановлено у 2022 році зростання експорту у Німеччині та зменшення в Україні, що стало підставою для обґрунтування напрямів впровадження німецького досвіду зовнішньоекономічної діяльності та міжнародного бізнесу в українську практику. Уточнено підхід щодо впровадження німецького досвіду в українській практиці розвитку зовнішньоекономічної діяльності та міжнародного бізнесу за рахунок обґрунтування напрямів застосування німецького досвіду за кожною з характерних рис розвитку зовнішньоекономічної діяльності Німеччини, що сприятиме євроінтеграційним процесам України та розширенню експорту. Перспектива подальших наукових досліджень у даному напрямі полягає в розробці механізму розвитку зовнішньоекономічної діяльності України на засадах успішних німецьких практик.

The definition of the concept of "foreign economic activity" has been clarified, which is based on the expansion of the legislative interpretation by specifying the purpose of foreign economic activity. The essence and relationship of the concepts "foreign economic activity" (a type of activity related to export and import at the macroeconomic level) and "international business" (a set of international economic

relations of business entities from different countries, considered at the microeconomic level) were analyzed. Differences in the system of presentation of statistical information on foreign economic activity by the State Statistics Service of Ukraine and the Federal Statistical Office of Germany are considered. The characteristic features of the development of Germany's foreign economic activity are systematized on the basis of the processing of statistical data, which allows to single out the successful German experience in the development of international economic relations. Among the characteristic features of the development of foreign economic activity in Germany, such as: export orientation of the economy; constant analysis and control of the import dependence of the economy; development of priority sectors of the economy for export growth; raw material import structure; development of cooperation and expansion of foreign economic activity with the countries of the European Union. The dynamics of indicators of foreign economic activity of Germany and Ukraine were analyzed. Based on the results of the analysis of statistical data, an increase in exports in Germany and a decrease in Ukraine were established in 2022, which became the basis for substantiating the directions for the introduction of the German experience of foreign economic activity and international business into Ukrainian practice. The approach to the implementation of German experience in the Ukrainian practice of developing foreign economic activity and international business has been clarified by justifying the directions of application of German experience for each of the characteristic features of the development of foreign economic activity in Germany, which will contribute to the European integration processes of Ukraine and the expansion of exports. The perspective of further scientific research in this direction is to develop a mechanism for the development of Ukraine's foreign economic activity on the basis of successful German practices.

Ключові слова: *аналіз, зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, міжнародний бізнес, розвиток міжнародного бізнесу.*

Keywords: *analysis, foreign economic activity, export, import, international business, development of international business.*

Постановка проблеми. Міжнародний бізнес за умови його успішного розвитку є джерелом надходження коштів до державного бюджету України та запорукою для забезпечення додатного зовнішньоекономічного сальдо країни. Відповідні заходи щодо розвитку міжнародного бізнесу, виходу українських товаровиробників на зовнішні ринки необхідними є не тільки в умовах мирного, а й в умовах військового часу.

Міжнародний бізнес, налагодження зовнішньоекономічної діяльності, розширення ринків збуту продукції та послуг є пріоритетним завданням розвитку економіки будь-якої країни. З метою обґрунтування напрямів розвитку міжнародного бізнесу доцільним є аналіз перспектив його розвитку на основі статистичних даних та зарубіжного досвіду.

В Україні Державна служба статистики України опрацьовує статистику зовнішньої торгівлі продукцією, товарами і послугами, а також митну статистику. Статистична інформація необхідна на усіх рівнях державного управління: мікро-, мезо-, макро- та мегаекономічному рівнях. Навіть урядові, неурядові, національні відомства, міністерства, які так чи інакше пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю, мають необхідність у неупередженій та достовірній інформації щодо розвитку міжнародного бізнесу.

Можливості розвитку міжнародного бізнесу не вичерпуються тільки формуванням інформаційної бази, необхідним є вивчення і зарубіжного досвіду.

На мікрорівні суб'єкти господарювання мають необхідність у формуванні необхідної аналітичної бази та вивченні зарубіжного досвіду розвитку міжнародного бізнесу. Корисним є досвід європейських країн, у тому числі і Німеччини.

У зв'язку з цим актуальними є питання застосування зарубіжного досвіду розвитку міжнародного бізнесу та зовнішньоекономічної діяльності на основі достовірної аналітичної інформації та її якісного опрацювання, що і обумовлює вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади міжнародного бізнесу та зовнішньоекономічної діяльності знайшли відображення у працях

таких учених, як: І. А. Волкова, М. В. Реслер та Ю. О. Калініна [1], А. Е. Воронкова, В. Г. Лежешко, О. В. Свірідова [2], Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, О. В. Ревенко [4], С. В. Мочерний [3], Л. М. Федорець [14], О. В. Шкурупій [15], Леонов Я. В. [5], Я. П. Машталір [6], Т. В. Орехова [7]. Питання застосування європейського, у тому числі і німецького, досвіду розвитку міжнародного бізнесу та зовнішньоекономічної діяльності розглянуто у працях таких науковців, як: І. М. Манаєнко [8], М.С. Рахман, В.А. Євтушенко [12], Т. О. Тохтамиш, О. А. Ягольницький, М. А. Овчиннікова [13].

Не зважаючи на значну кількість наукових праць з питань застосування зарубіжного досвіду розвитку зовнішньоекономічної діяльності на макроекономічному рівні дослідження потребують питання обґрунтування вибору успішних зарубіжних, у тому числі і німецьких, практик розвитку міжнародного бізнесу на мікроекономічному рівні.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є уточнення науково-практичних засад застосування німецького досвіду розвитку міжнародного бізнесу та зовнішньоекономічної діяльності в Україні на мікро- та макроекономічному рівнях.

Для досягнення мети були поставлені і вирішені такі завдання: уточнити сутність та визначення понять “міжнародний бізнес” та “зовнішньоекономічна діяльність”; охарактеризувати існуючий досвід Німеччини щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності; проаналізувати можливості застосування німецького досвіду розвитку міжнародного бізнесу та зовнішньоекономічної діяльності в українській практиці.

Виклад основного матеріалу. В українській практиці використовуються поняття, як “міжнародний бізнес”, так і “зовнішньоекономічна діяльність”. Як на нашу думку, виходячи з підходів до визначення згаданих вище понять, міжнародний бізнес розглядається на мікроекономічному рівні як взаємовідносини між суб’єктами господарювання з різних країн, тобто мова іде про експортні та імпорتنі операції конкретних суб’єктів господарювання з іноземними партнерами. Зовнішньоекономічна діяльність у більшості

літературних джерел пов'язується з макроекономічним рівнем, тобто міждержавними економічними відносинами з питань реалізації продукції та послуг на експорт та імпорту сировини, товарів та послуг. Вектори розвитку зовнішньоекономічної діяльності визначаються державною політикою, але мають безпосередній та опосередкований вплив на розвиток міжнародного бізнесу.

Міжнародний бізнес – це поняття, що розглядається на мікроекономічному рівні, тобто на рівні суб'єктів господарювання, які територіально знаходяться у різних країнах.

Міжнародний бізнес пов'язаний з переміщенням ресурсів (сировина, капітал, технологія, люди), товарів (готові компоненти, продукти, напівфабрикати), послуг (бухгалтерський облік, юридична і банківська діяльність) з однієї країни в іншу. Тобто, міжнародний бізнес – це система ділових взаємовідносин та господарських операцій, які здійснюються суб'єктами господарювання двох або більше країн з метою отримання прибутку [7]. Тобто, у рамках міжнародного бізнесу розглядаються ділові взаємовідносини переважно на мікроекономічному рівні з приводу укладання міжнародних контрактів з експорту та імпорту продукції та послуг, ділової співпраці та міжнародного співробітництва між суб'єктами підприємницької діяльності з різних країн.

Виходячи з такого розуміння згаданого вище поняття, як на нашу думку, міжнародний бізнес – це система міжнародних економічних відносин, що виникають між суб'єктами господарювання різних країн в процесі зовнішньоекономічної діяльності з метою отримання економічної вигоди.

Згідно статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [11] зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

В літературі існують різні підходи до трактування зовнішньоекономічної діяльності. Вони наведені у табл. 1.

Таблиця 1. Визначення поняття “зовнішньоекономічна діяльність”

Автор, джерело	Визначення
Трактування досліджуваного поняття як сукупності функцій	
І. А. Волкова, М. В. Реслер, Ю. О. Калініна [1]	Діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, яка побудована на відносинах між ними, є сукупністю виробничо-господарських, організаційно-економічних та комерційних функцій, які забезпечують обмін продукцією в матеріально-речовій формі, та має місце як на території України, так і за її межах
А. Е. Воронкова, В. Г. Лежешко, О. В. Свірідова та ін. [2]	Сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних і оперативних-комерційних функцій підприємства, пов'язаних з його виходом на зовнішній ринок та участю в зовнішньоекономічних операціях
Трактування досліджуваного поняття як діяльності	
Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”[11]	Діяльність суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів господарювання, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами
Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, О. В. Ревенко [4]	Одна зі сфер господарської діяльності підприємства, пов'язана з виходом на зовнішні ринки й функціонуванням на них
С. В. Мочерний [3]	Сфера економічної діяльності підприємств, фірм, компаній і держави, пов'язана із зовнішньою торгівлею, іноземними кредитами та інвестиціями, здійсненням спільних з іншими країнами проектів
Л. М. Федорець [14]	Сукупність видів діяльності суб'єктів господарювання усіх форм власності, спрямованих на організацію взаємодії із зарубіжними партнерами та контрагентами з метою отримання прибутку
О. В. Шкурупій [15]	Сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою і науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок
Авторське визначення	Вид діяльності суб'єктів господарювання, що здійснюється у співпраці з іноземними партнерами як на території України, так і за її межами з метою отримання економічної вигоди та розвитку міжнародних економічних відносин
Інші підходи до трактування	
Я. В. Леонов [5]	Форма господарювання, яка виходить за межі національних кордонів і пов'язана із залученням до багатоетапного циклу економічних відносин різнонаціональних їхніх суб'єктів
Я. П. Машталір, Г. М. Дроздова [6]	Сукупність зовнішньоекономічних операцій у сфері господарської діяльності, які здійснює підприємство з метою отримання прибутку через створення та реалізацію конкурентних переваг внаслідок виходу на світовий ринок

Як на нашу думку, трактування зовнішньоекономічної діяльності як сукупності функцій [1; 2] мають право на існування, проте завжди виникає питання формування вичерпного переліку цих функцій. Визначення зовнішньоекономічної діяльності, як форми господарювання [5] вимагає пояснення висловлювання “форма господарювання”, оскільки у літературі

здебільшого загально визнаним є поняття організаційно-правової форми господарювання. Сукупність зовнішньоекономічних операцій у визначенні [6] може бути названо діяльністю. Як на нашу думку, трактування зовнішньоекономічної діяльності має базуватися на визначенні, що пропонується у Законі України “Про зовнішньоекономічну діяльність” [11]. Тобто, зовнішньоекономічну діяльність доцільно трактувати як вид діяльності, що може здійснюватися як на території України, так і поза її межами, але обов’язково у співпраці з іноземними партнерами. На відміну від законодавчо встановленого трактування зовнішньоекономічної діяльності авторське визначення містить зазначення мети такої діяльності.

Таким чином, міжнародний бізнес – це поняття, що розглядається здебільшого на мікроекономічному рівні і трактується як сукупність міжнародних економічних відносин. Зовнішньоекономічна діяльність – це вид діяльності, який має конкретний кількісний вимір і розглядається, як на мікро-, так і на макроекономічному рівнях. Виходячи з такого трактування цих пов’язаних понять доцільним є їх одночасний розгляд, у тому числі і в процесі вивчення зарубіжного досвіду.

Зарубіжний досвід є доцільним для використання і в Україні, проте його застосування вимагає відповідного аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності зарубіжної країни. Така провідна європейська країна як Німеччина має експортоорієнтовану економіку. Економіка Німеччини є однією з найпотужніших у світі. Навіть за обмеженості ресурсної та сировинної бази Німеччина є провідним експортером високоякісної продукції, що і відрізняє її зовнішньоекономічну діяльність з-поміж інших країн. Загальна оцінка зовнішньоекономічної діяльності Німеччини знайшла відображення на рис. 1, де подано динаміку експорту, імпорту та зовнішньоторговельного сальдо.

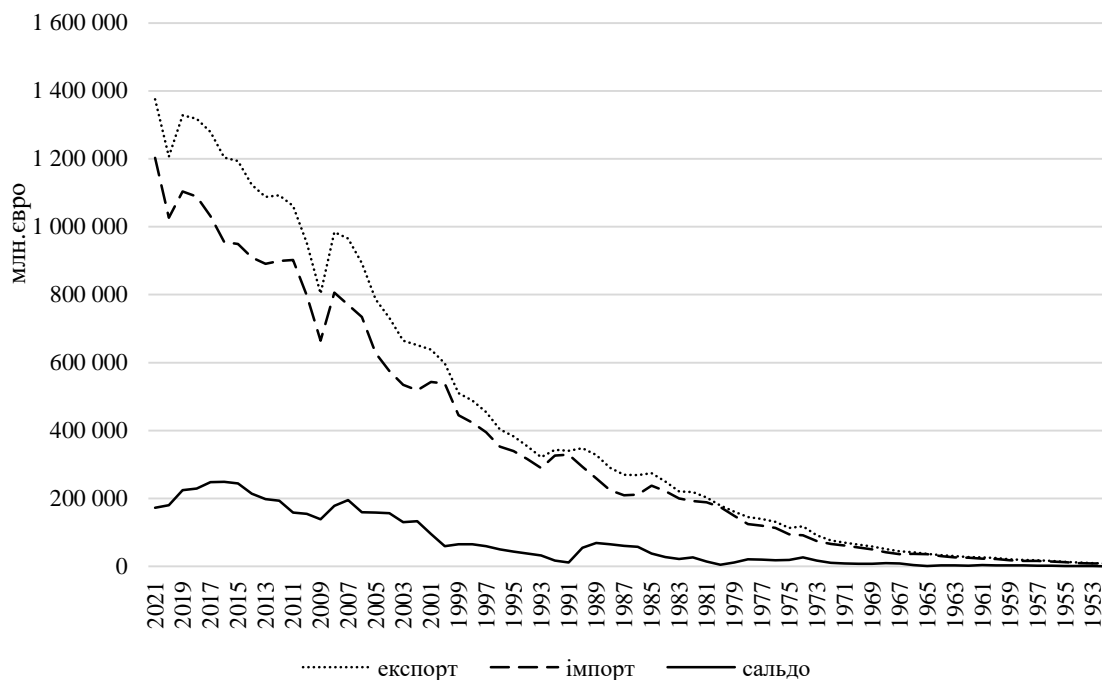

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту Німеччини у 1952-2021 рр.
(на основі опрацювання даних Федерального статистичного управління Німеччини [10])

Загальна тенденція розвитку зовнішньоекономічної діяльності полягає у зростанні обсягів як експорту, так і імпорту. Проте, зовнішньоторговельний баланс (сальдо) у Німеччині завжди мав додатне значення і тенденцію до поступового зростання. Про кризові явища свідчать:

у 2009 році у період світової економічної кризи суттєве зменшення як експорту, так і імпорту;

у 2020 році у період пандемії мало місце згортання імпорту та експорту, у 2021 році ці показники повернулися навіть вище за рівень 2019 року, проте зовнішньоторговельний баланс і в 2021 році усе ще зберігав негативну тенденцію до зниження.

При порівнянні статистичних даних Німеччини та України слід зазначити, що Федеральне статистичне управління Німеччини більше уваги приділяє опрацюванню актуальної інформації станом на поточне число місяця та визначенню загальних тенденцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності за тривалий проміжок часу. Здебільшого це період часу з 1952 року по теперішній час. У Німеччині оновлення статистичної інформації є щомісячним і більш швидким порівняно з Україною. Користуючись офіційними статистичними даними зазначимо, що в Україні більша увага приділяється аналізу географічної

та товарної структури експорту та імпорту, у той час як у Німеччині у рубриці “торгівля з партнерами” надається повна інформація щодо експорту та імпорту по кожній країні. Державна служба статистики України надає окрему інформацію по імпорту та експорту товарів та послуг (рис. 2 та рис. 3 відповідно).

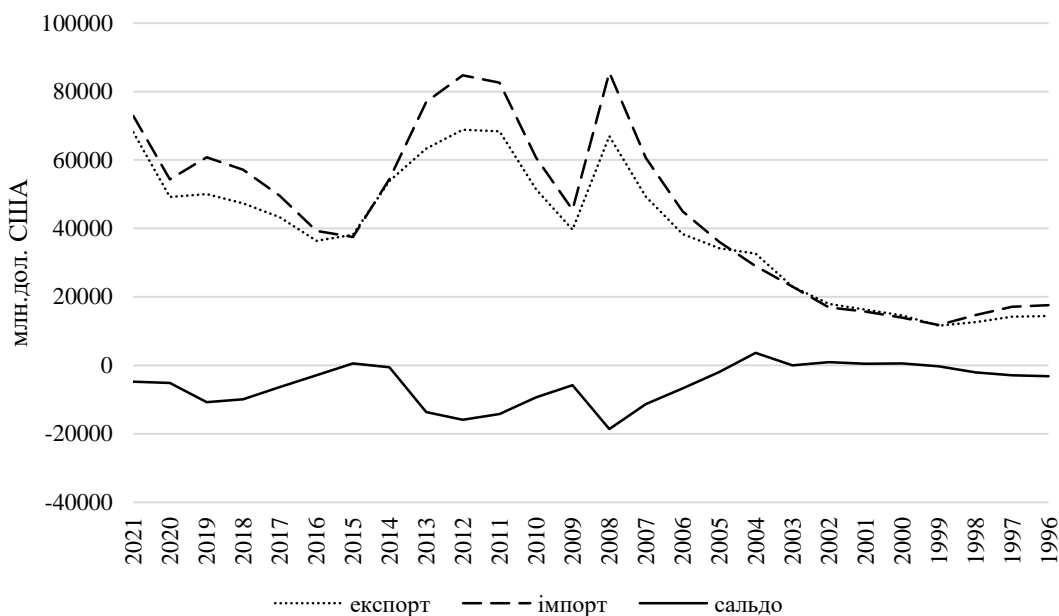

Рис. 2. Динаміка експорту та імпорту товарів Україною у 1996-2021 рр.
(на основі опрацювання даних Державної служби статистики України [9])

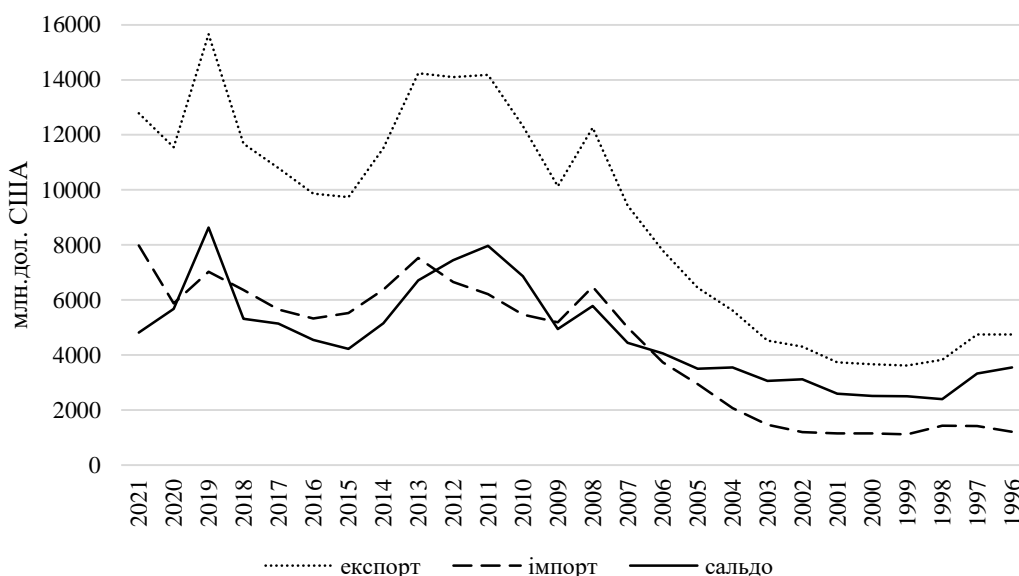

Рис. 3. Динаміка експорту та імпорту послуг Україною у 1996-2021 рр.
(на основі опрацювання даних Державної служби статистики України [9])

В Україні імпорт товарів здебільшого за обсягами перевищував експорт (рис. 2). Суттєве зниження експорту товарів в Україні мало місце, як і у

Німеччині, у період світової кризи 2008-2009 років, під час пандемії. В Україні згортання зовнішньоекономічної діяльності мало місце у період 2013-2015 рр внаслідок тимчасової окупації українських територій. Щодо експорту товарів, то в Україні відсутня позитивна тенденція, а зовнішньоторговельний баланс має або від'ємне, або незначне додатне значення. Частково негативна динаміка експорту товарів нейтралізується за рахунок зростання експорту послуг в Україні. Про позитивну його динаміку свідчить рис. 3, за виключенням років економічних, політичних криз та пандемії. Тобто для України пріоритетним напрямом розвитку зовнішньоекономічної діяльності може стати експорт послуг, хоча його частка у загальному обсязі експорту незначна.

Загальна динаміка експорту та імпорту в Україні подана на рис. 4.

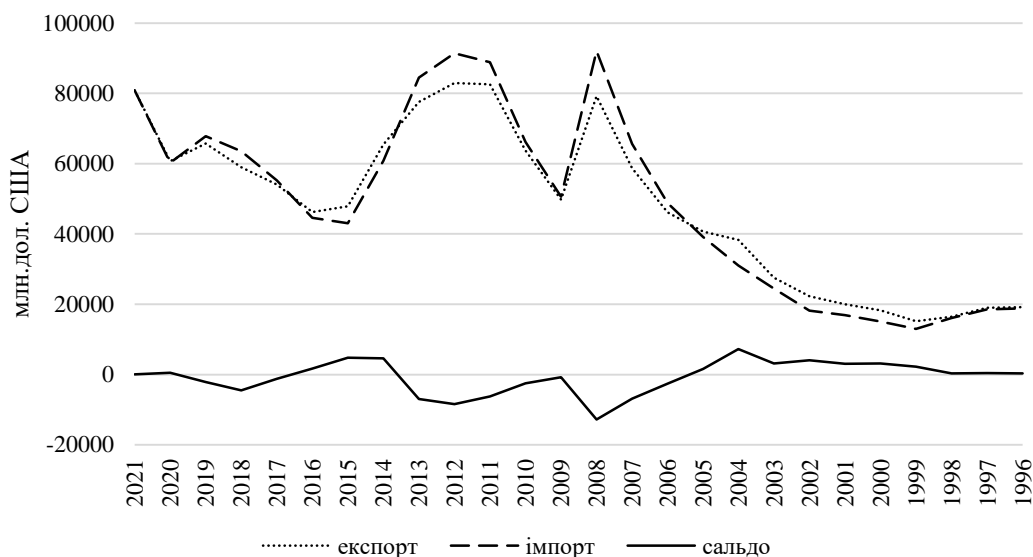

Рис. 4. Загальна динаміка експорту та імпорту України у 1996-2021 рр.
(на основі опрацювання даних Державної служби статистики України [9])

У цілому загальна динаміка експорту та зовнішньоторговельного сальдо в Україні повторює динаміку аналогічних показників по товарам, тобто аналогічною є динаміка показників на рис. 2 і рис. 4, оскільки експорт послуг займає незначну частку у загальному обсязі експорту України. Економіку України, на відміну від економіки Німеччини, не можна вважати експортоорієнтованою, так як вона не має стійкої тенденції до зростання зовнішньоторговельного балансу країни.

Оскільки Німеччина, незважаючи на імпортозалежність багатьох галузей економіки, має додатне зовнішньоторговельне сальдо та стійку тенденцію до його

зростання, то першою характерною рисою зовнішньоекономічної діяльності Німеччини є розвиток експортоорієнтованої економіки.

Значна увага у Німеччині приділяється розгляду імпортозалежності, а саме Федеральне статистичне управління Німеччини наводить дані про: щомісячний імпорт природного газу; щомісячний імпорт сирої нафти; щорічний імпорт природного газу; щорічний імпорт сирої нафти; імпорт за підрозділами національної товарної класифікації.

Економіка Німеччини є експортоорієнтованою, проте імпортозалежною від енергоносіїв. За даним Федерального статистичного управління Німеччини природний газ був найважливішим джерелом енергії у 2020 році, його частка 31,2% від загального споживання в промисловості, частка електроенергії – 21%, мінеральних олій та нафтопродуктів – 16% та вугілля – 16%. Хімічна промисловість мала найвищу частку у загальному споживанні природного газу у промисловості (36,9%). У 2020 році виробники продуктів харчування та кормів для тварин посіли друге місце серед галузей промисловості з найвищим споживанням природного газу з часткою 10,8% від загального споживання природного газу у промисловості. Ще 10,3% споживання природного газу використовується для виробництва та обробки металів. Четверте місце (9,0%) зайняло виробництво виробів зі скла та кераміки. 41% енергетичних потреб приватних домогосподарств Німеччини покривається за рахунок газу. У першому кварталі 2022 року 13,0% електроенергії, виробленої в Німеччині, було вироблено з природного газу [10].

Німеччина всіляко спрямовує зусилля на зниження споживання природного газу. У новобудовах газ використовується тільки для опалення. Електроенергія подається не тільки з традиційних, а й відновлюваних джерел, що сприяє зменшенню потреби, у тому числі і в природному газі. 95% природного газу, що постачається до Німеччини, було імпортовано. Росія до початку військової агресії в Україні була основним постачальником природного газу у Німеччині. У зв'язку з невизначеністю на енергетичних ринках уже у травні 2022 року у Німеччині природний газ був на 235,6% дорожчим, ніж роком раніше, а у червні 2022 року

природний газ для промисловості коштував на 182,6% дорожче, ніж у червні 2021 року [10].

Друга характерна риса німецької моделі зовнішньоекономічної діяльності – контроль імпортозалежності економіки, що дозволяє спрямувати державну політику на забезпечення додатного зовнішньоторговельного балансу.

Товарна структура експорту та імпорту у Німеччині ілюструє пріоритетність розвитку галузей економіки цієї країни, про що і свідчить табл. 2.

Таблиця 2. Експорт та імпорт товарів в Німеччині у 2021 році [10]

Товарні групи	Експорт, млрд. євро	Імпорт, млрд. євро
Продукція сільського господарства і охоти	9,402	31,532
Продукція лісового господарства	1,062	642
Риба та продукти риболовства	176	676
Вугілля та буре вугілля	175	4,444
Сира нафта та природний газ	12,031	72,930
Металічні руди	365	12,388
Інша продукції гірничодобувної промисловості	1,510	1,613
Продукти харчування	59,826	52,534
Напої	5,890	6,679
Тютюнова продукція	2,494	2,941
Текстиль	12,047	12,840
Одяг	21,711	34,701
Шкіра і супутні вироби	10,264	14,123
Деревина, вироби з дерева, соломи, матеріалів для плетіння	10,139	9,152
Папір та паперові вироби	21,033	14,819
Кокс та нафтопродукти	14,637	21,438
Хімікати та хімічна продукція	136,770	93,885
Основні фармацевтичні продукти та фармацевтичні препарати	102,445	72,830
Гумові та пластмасові вироби	51,276	36,294
Інша неметалічна мінеральна продукція	17,124	11,848
Основні метали	67,371	76,553
Готові металічні вироби, крім машин і обладнання	46,853	34,316
Комп'ютерна, електронна та оптична продукція	120,229	128,168
Електрообладнання	97,809	82,427
Машини і обладнання	195,218	91,177
Автомобілі, прицепи и напівприцепи	209,884	114,286
Інше транспортне обладнання	42,318	30,275
Меблі	11,370	14,799
Енергія	6,967	4,756
Інші товари	87,177	117,808
Всього	1375,572	1202,870

Тобто, в Німеччині значна увага приділяється питанням імпорту природного газу та нафти, в Україні ж переважна увага приділяється збору та обробці інформації про товарну та регіональну структуру експорту та імпорту.

Протягом багатьох років товарна структура експорту Німеччини залишається незмінною. За даними табл. 2 автомобілі та автозапчастини у 2021 році мали найбільшу питому вагу у структурі експорту Німеччини (209,883 млрд євро, що складає 15,3% від загального обсягу експорту). Обсяги експорту машин склали у 2021 році у Німеччині 195,218 млрд євро з питомою вагою 14,2 %. Третє місце у 2021 році займала хімічна промисловість (136,7 млрд євро, що становить 10 % у загальному обсязі експорту).

В Україні є дещо іншою структура експорту і орієнтованість напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності та міжнародного бізнесу, про що і свідчить табл. 3.

Незважаючи на відмінність в одиницях виміру обсягів експорту в Україні і Німеччині очевидною є суттєве перевищення експорту в Німеччині порівняно з Україною. Найбільшу питому вагу у структурі експорту товарів в Україні займає продукція рослинництва, жири та олії, та металургійної промисловості. Таким чином, очевидною є товарна структура експорту, оскільки Україна є аграрною країною, проте подальшими резервами зростання експорту є торгівля готовими а також експорт недорогоцінних металів, що обумовлено переважаючим розвитком сільського господарства харчовими продуктами та машинами і обладнанням. Таким чином, характерною рисою зовнішньоекономічної діяльності Німеччини є розвиток пріоритетних для зростання експорту галузей економіки.

У Німеччині переважає сировинний імпорт, тобто імпорт енергоносіїв та продукції лісового та рибного господарства. В Україні, крім імпорту сировини, природного газу значна частка імпорту машин, обладнання, засобів транспорту, продукції хімічної промисловості. Тобто, Україна не є експортно орієнтованою країною, оскільки має значну частку імпорту готової продукції. Таким чином, наступною характерною рисою зовнішньоекономічної діяльності Німеччини є сировинна структура імпорту, що була б доцільною і в Україні.

**Таблиця 3. Товарна структура експорту та імпорту України
у 2021 році [9]**

Назви товарів	Експорт товарів			Імпорт товарів		
	тис. дол. США	у % до 2020 р.	питома вага, %	тис. дол. США	у % до 2020 р.	питома вага, %
Усього, у тому числі	68089,3	138,4	100,0	72816,8	134,0	100,0
1. Живі тварини; продукти тваринного походження	1345,3	113,2	2,0	1591,7	126,5	2,2
2. Продукти рослинного походження	15538,3	130,8	22,8	2129,6	107,1	2,9
3. Жири та олії тваринного або рослинного походження	7037,3	122,5	10,3	444,2	158,4	0,6
4. Готові харчові продукти	3788,9	112,7	5,6	3575,9	120,4	4,9
5. Мінеральні продукти	8414,4	157,8	12,4	14969,6	173,4	20,6
6. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2816,4	139,4	4,1	9740,6	132,8	13,4
7. Шкури необроблені, шкіра вичинена	165,5	122,9	0,2	300,1	123,5	0,4
8. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби	1104,4	161,8	1,6	4815,3	141,5	6,6
9. Деревина, вироби з деревини	2006,2	142,1	2,9	442,1	140,1	0,6
10. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	534,4	132,6	0,8	1112,3	101,2	1,5
11. Текстильні матеріали та текстильні вироби	865,0	111,2	1,3	2658,9	116,1	3,7
12. Взуття, головні убори, парасольки	189,9	114,7	0,3	575,6	132,0	0,8
13. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	568,4	128,2	0,8	943,1	127,2	1,3
14. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	128,5	112,4	0,2	219,2	134,8	0,3
15. Недорогоцінні метали та вироби з них	15992,5	177,1	23,5	4369,0	139,6	6,0
16. Машини, обладнання та механізми	5272,8	117,5	7,7	14201,7	122,9	19,5
17. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	676,4	89,4	1,0	7569,7	131,8	10,4
18. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	171,0	105,1	0,3	1519,1	119,4	2,1
19. Різні промислові товари	1250,0	124,9	1,8	1341,6	106,2	1,8
20. Твори мистецтва	2,7	478,7	0,0	6,6	164,8	0,0
21. Товари, придбані в портах	1,7	95,9	0,0	126,2	139,0	0,2

Німеччина має розгалужену систему міжнародних економічних відносин перш за все з державами ЄС. Так, Німеччина експортувала товарів на суму 67,8 млрд євро до держав-членів Європейського союзу (ЄС), тоді як у лютому 2022 року вона імпортувала товарів на суму 57,7 млрд євро із цих країн. Порівняно з січнем 2022 року експорт до країн ЄС зріс на 10,4%, а імпорт із цих країн – на

5,2%. У лютому 2022 року до країн єврозони було експортовано товарів на суму 46,8 млрд євро, тоді як вартість товарів, імпортованих із цих країн, становила 39,7 млрд євро [10].

У лютому 2022 року товари на суму 21,0 млрд євро були експортовані до країн ЄС, що не входять до зони євро, тоді як вартість товарів, імпортованих із цих країн, склала 18,0 млрд євро. Експорт товарів до країн, що не входять до ЄС (треті країни), у лютому 2022 року становив 56,9 млрд євро, тоді як імпорт із цих країн становив 55,5 млрд євро [10].

Порівняно з січнем 2022 року експорт до третіх країн збільшився на 2,1%, а імпорт із цих країн – на 3,8%. Більшість німецького експорту здійснено до Сполучених Штатів у лютому 2022 року. Експорт товарів зріс на 2,7% у січні 2022 року після сезонного та календарного коригування. Експорт у США зріс до 11,2 млрд. євро. Експорт до Китаю збільшився на 6,4% до 9,5 млрд. євро, а експорт до Великобританії на 0,7% до 5,7 млрд. євро [10].

Більшість імпорту до Німеччини була з Китаю в лютому 2022 року. Звідти було імпортовано товарів на суму 13,8 млрд євро, що на 4,8% більше у порівнянні з попереднім місяцем. Імпорт із США знизився на 2,5% до 6,3 млрд євро [10].

Узагальнено ця інформація представлена у табл. 4.

Таблиця 4. Динаміка експорту та імпорту товарів у Німеччині за географічною ознакою [10]

Групи країн	Січень 2022 року, млрд. євро	Січень-лютий 2022 року, млрд. євро
Загальний обсяг експорту, у тому числі:	124,7	241,8
держави члени ЄС	67,8	129,2
держави єврозони	46,8	89,6
країни, що не входять до єврозони	21,0	39,6
треті країни	56,9	112,6
Загальний обсяг імпорту, у тому числі:	113,1	221,4
держави члени ЄС	57,7	112,5
держави єврозони	39,7	77,7
країни, що не входять до єврозони	18,0	34,8
треті країни	55,5	108,9

Найбільшу питому вагу у як у структурі експорту, так і у структурі імпорту України займають країни ЄС та Європи, про що і свідчить табл. 5.

Таблиця 5. Обсяги експорту та імпорту товарів і послуг в Україні за мінусом вартості послуг для переробки товарів з метою реалізації за кордоном (млн.дол. США) [9]

Показники	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Усього (товари і послуги)	59367,9	79724,3	60045,7	80400,7	-677,8	-676,4
у т.ч. країни ЄС	20790,6	30335,7	25530,0	32170,3	-4739,4	-1834,6
Товари	49191,8	68089,3	54336,1	72816,8	-5144,3	-4727,5
у т.ч. країни ЄС	17938,1	26794,7	23125,5	28946,1	-5187,4	-2151,4
Послуги	11521,2	13156,5	5712,5	7593,4	5808,7	5563,1
у т.ч. країни ЄС	3825,4	4494,2	2407,4	3232,8	1418,0	1261,4

Як свідчать статистичні дані розвиток співпраці України з Німеччиною є доцільним, оскільки його динаміка є позитивною (рис. 5).

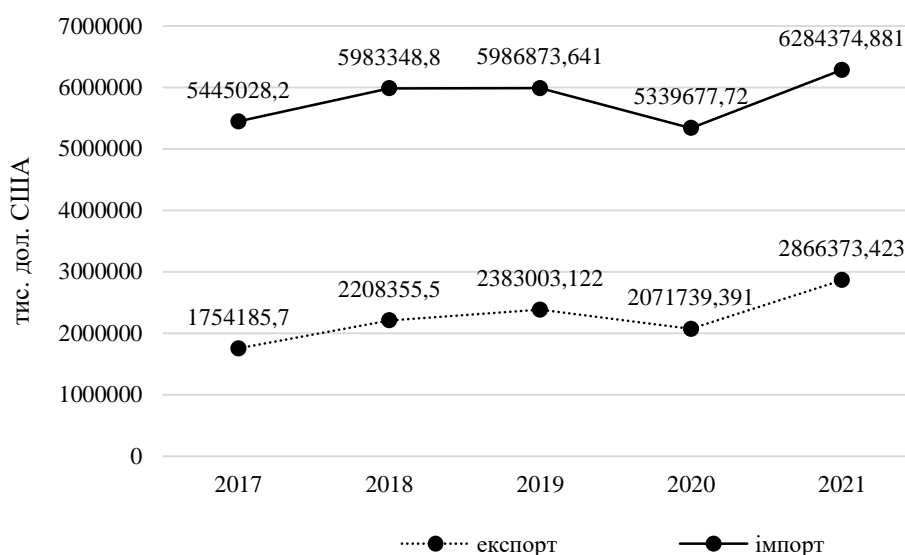

Рис. 5. Експортно-імпортні операції України з Німеччиною
(на основі опрацювання джерела [9])

Дані щодо експорту на рис. 5 подано за країною відправлення, а щодо імпорту – за країною походження. Негативна динаміка мала місце тільки у 2020 році у період світової пандемії. Слід зазначити також, що обсяги імпорту Німеччиною товарів та послуг в Україну значно перевищують обсяги українського експорту у цю країну. Тому у рамках подальшої співпраці доцільним є розвиток міжнародних економічних відносин України і Німеччини у напрямі зростання українського експорту. Отже, характерною рисою

зовнішньоекономічної діяльності Німеччини, що може бути запроваджена в українську практику є розвиток співпраці та нарощування зовнішньоекономічної діяльності з країнами ЄС.

В Україні у січні–травні 2022 року експорт товарів становив 19594,3 млн. дол. США. Це становить 79,6% порівняно із січнем–травнем 2021 року. Імпорт – 20472,7 млн. дол., що становить 80,1% порівняно з аналогічним періодом минулого року. Негативне сальдо склало 878,4 млн. дол. [9].

Таке суттєве згортання зовнішньоекономічної діяльності в Україні у 2022 році пов'язано з повномасштабною війною на території країни, що підтверджується даними рис. 6 і 7. Як обсяги експорту, так і імпорту в Україні мали тенденцію до зниження у січні-травні 2022 року.

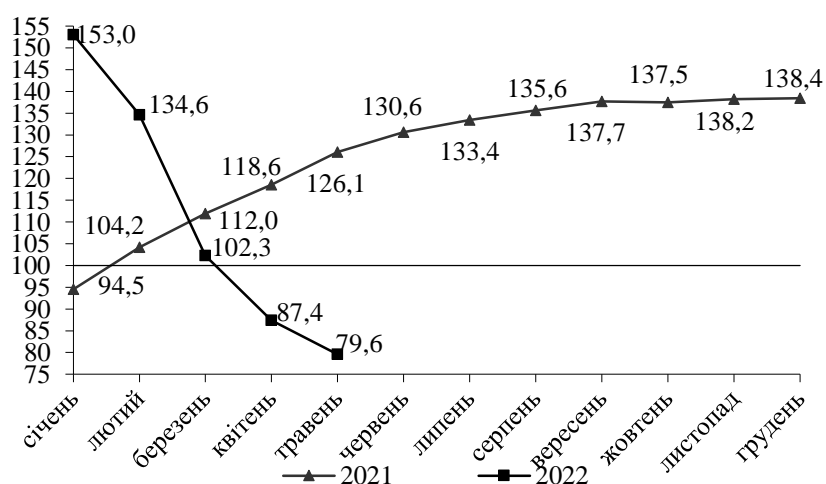

Рис. 6. Темпи зростання (зниження) експорту товарів
(у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком) [9]

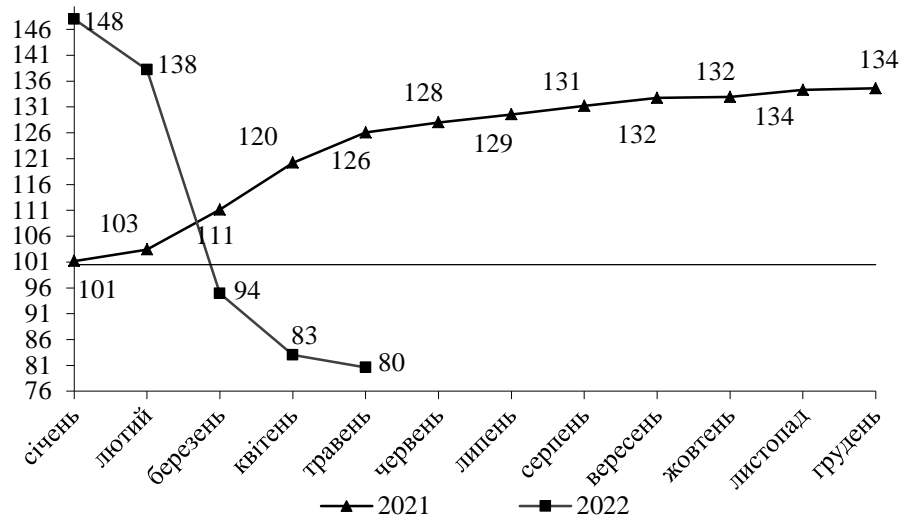

Рис.7. Темпи зростання (зниження) імпорту товарів
(у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком) [9]

У підсумку порівнюємо дані щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні та у Німеччині у 2022 році. У Німеччині експорт у лютому 2022 року: збільшився на 6,4% до січня 2022 року, а імпорт на 4,5% з урахуванням календарних та сезонних коливань порівняно із січнем 2022 року. На основі попередніх даних, Федеральне статистичне управління (Destatis) також повідомляє, що експорт збільшився на 14,3%, а імпорт на 24,6% у лютому порівняно з 2021 роком. Експорт (у лютому 2022 року склав 124,7 млрд євро, збільшившись на 6,4% до попереднього місяця та 14,3% до того ж місяця попереднього 2021 року). Імпорт у Німеччині у лютому 2022 року склав 113,1 млрд євро, збільшившись на 4,5% до попереднього місяця і 24,6% до того ж місяця 2021 року. Зовнішнь-торговельний баланс за лютий 2022 року склав 11,5 млрд євро [9].

Зростання експорту у Німеччині складає 14,3% у середньому за рік, в Україні ж має місце від'ємне зовнішньоторговельне сальдо як у 2021 році, так і у січні-травні 2022 року. Із-за військових дій в Україні у січні-травні 2022 року мало місце різке й значне падіння як обсягів експорту (на 20,4%), так і імпорту (на 19,9%) порівняно з аналогічним періодом минулого року [9].

Тому доцільним є обґрунтування можливих напрямів впровадження німецького досвіду розвитку зовнішньоекономічної діяльності та міжнародного бізнесу в Україні (табл. 5).

Таблиця 5. Можливі напрями впровадження німецького досвіду розвитку зовнішньоекономічної діяльності та міжнародного бізнесу в Україні
(авторська розробка)

Характерні риси розвитку зовнішньоекономічної діяльності Німеччини	Успішний досвід Німеччини	Можливість застосування німецького досвіду в Україні для розвитку	
		зовнішньоекономічної діяльності	міжнародного бізнесу
1. Експортна орієнтація економіки	Планомірне зростання обсягів експорту. Зважена зовнішньоекономічна політика, спрямована на забезпечення позитивного зовнішньоторговельного сальдо та його зростання	Державна підтримка експорту; удосконалення митного законодавства; спрощення податкового законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності	Сприяння на державному рівні подальшій євроінтеграції та встановленню міжнародних економічних зв'язків; активізація надання консультативних послуг торговельними палатами, у тому числі і щодо міжнародної сертифікації товарів та послуг
2. Постійний аналіз та контроль імпортозалежності економіки	Збір та аналіз статистичних даних щодо імпорту енергоносіїв, газу та нафтопродуктів з метою забезпечення контролю імпортозалежності економіки; запровадження використання альтернативних джерел енергії	Детальний аналіз географічної та товарної структури імпорту; контроль залежності економіки від імпорту газу та нафтопродуктів; пошук альтернативних країн-постачальників імпортової сировини; користування альтернативними джерелами енергії	Надання консультаційних послуг щодо переходу суб'єктів міжнародного бізнесу на енерго- та газозберігаючі технології
3. Розвиток пріоритетних для зростання експорту галузей економіки	Спеціалізація економіки на експортно-орієнтованих виробництвах (автомобільній машинобудування, хімічна промисловість); державна підтримка експорту	Державна підтримка та сприяння експорту сільськогосподарської, металургійної продукції, спрощення митної та податкової політики	Встановлення міждержавних економічних відносин, консультування, кредитування суб'єктів міжнародного бізнесу
4. Сировинна структура імпорту	Імпорт переважно сировини та енергоносіїв, а не готової продукції	Поступова відмова від імпорту товарів споживчого призначення, які можуть виготовлятися в Україні	Залучення іноземних інвестицій для розвитку виробництва товарів споживчого призначення та подальша співпраця з імпортерами сировини
5. Розвиток співпраці та нарощування зовнішньоекономічної діяльності з країнами ЄС	Позитивна динаміка зовнішньоекономічної діяльності та зростання експорту в країни ЄС	Збільшення обсягів експорту в країни ЄС, у тому числі і продукції пріоритетних для України галузей	Розвиток міжнародних економічних відносин з країнами ЄС на макрорівнях

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень.

Таким чином, науковою новизною даного дослідження є:

уточнення визначення зовнішньоекономічної діяльності, що ґрунтується на розширенні законодавчого трактування за рахунок зазначення мети здійснення зовнішньоекономічної діяльності;

систематизація характерних рис розвитку зовнішньоекономічної діяльності Німеччини на основі опрацювання статистичних даних, що дозволяє виокремити успішний німецький досвід розвитку міжнародних економічних відносин;

уточнення підходу щодо впровадження німецького досвіду в українській практиці розвитку зовнішньоекономічної діяльності та міжнародного бізнесу за рахунок обґрунтування напрямів застосування німецького досвіду за кожною з характерних рис розвитку ЗЕД Німеччини, що сприятиме євроінтеграційним процесам України та розширенню експорту.

Перспектива подальших наукових досліджень у даному напрямі полягає в розробці механізму розвитку зовнішньоекономічної діяльності України на засадах успішних німецьких практик.

Література

1. Волкова І.А., Реслер М. В., Калініна О. Ю. Облік зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 304 с.

2. Воронкова А.Е., Лежешкокова В.Г., Свірідова О.В., Погорелов Ю.С. Основи зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. Луганськ. : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. 320 с.

3. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / [під ред. С.В Мочерного]. Львів: Світ, 2005. Т.1. 616 с.

4. Іванов Ю.Б., Тищенко О.М., Чечетова-Терашвілі Т.М., Ревенко О. В. Стратегія підприємства: підручник. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2009. 560 с.

5. Леонов Я. В. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств водопостачання: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Харків, 2008. 22 с.

6. Машталір Я.П. Механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю машинобудівного підприємства : автореф. дис.. на здобуття наук ступеня канд. екон. наук спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (машинобудування)». Хмельницький, 2009. 23 с.

7. Міжнародний бізнес: навч. посібник. під заг. ред. Т. В. Орехової. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 425 с.

8. Манаєнко І. М., Просяник І. В. Особливості зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Випуск 18. Частина 3. С. 11–15.

9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 03.01.2023).

10. Офіційний сайт Федерального статистичного управління Німеччини. URL: https://www.destatis.de/DE/Themen/Wirtschaft/Aussenhandel/_inhalt.html (дата звернення 03.01.2023).

11. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України № 959-ХІІ від 16.04.1991 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>. (дата звернення 03.01.2023).

12. Рахман М.С., Євтушенко В.А., Рудас Д. С. Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами ЄС. Інфраструктура ринку ЄС. 2020. Випуск 47. С. 39–44.

13. Тохтамиш Т.О., Ягольницький О.А., Овчиннікова М.А. Аналіз зовнішньоекономічної торгівлі товарами та послугами України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Випуск 23. С. 44–50.

14. Федорець Л. М. Управління зовнішньоекономічною діяльністю аграрних підприємств на регіональному рівні (на прикладі Черкаської області): автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (економіка сільського господарства та АПК)». Херсон: Б.в., 2010. 22 с.

15. Шкурупій О. В., Гончаренко В.В., Артеменко І. А. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств : навч. посіб. / за ред. О.В. Шкурупій. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 248 с.

References:

1. Volkova, I.A., Resler, M. V. and Kalinina, O. Yu.(2011), *Oblik zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti* [Accounting of foreign economic activity], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

2. Voronkova, A.E., Lezhep'okova, V.H., Sviridova, O.V. and Pohorelov, Yu.S. (2010), *Osnovy zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti* [Basics of foreign economic activity], vyd-vo SNU im. V. Dalia, Luhansk, Ukraine.

3. Mochernyj, S.V. (2005), *Ekonomichnyj entsyklopedychnyj slovnyk: u 2 t.* [Economic encyclopedic dictionary: in 2 volumes], Svit, Lviv, Ukraine.

4. Ivanov, Yu.B., Tyschenko, O.M., Chechetova-Terashvili, T.M., and Revenko, O. V. (2009), *Stratehiia pidpriemstva* [Enterprise strategy], VD «I NZhEK», Kharkiv, Ukraine.

5. Leonov, Ya. V. (2008), “Organizational and economic mechanism of innovative development of water supply enterprises”, Ph.D. Thesis, Economics and management of enterprises (by types of economic activity), National Academy of urban economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine.

6. Mashtalir, Ya.P. (2009), “Mechanism of management of foreign economic activity of a machine-building enterprise”, Ph.D. Thesis, Economics and management of enterprises (engineering), Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine.

7. Oriekhova, T. V. (2017), *Mizhnarodnyj biznes* [International business], DonNU imeni Vasylia Stusa, Vinnytsia. Ukraine.

8. Manaienko, I. M., and Prosianyk, I. V. (2018), “Peculiarities of foreign economic activity of domestic enterprises in the conditions of European integration”, *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Serii Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 18, no. 3, pp. 11–15.

9. Official site of the State Statistics Service of Ukraine (2022), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 3 September 2022).
10. Official site of the Federal Statistical Office of Germany (2022), available at: https://www.destatis.de/DE/Themen/Wirtschaft/Aussenhandel/_inhalt.html (Accessed 3 September 2022).
11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2023), The Law of Ukraine “On foreign economic activity”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (Accessed 3 September 2022).
12. Rakhman, M.S., Yevtushenko, V.A., and Rudas, D. S. (2020), “Foreign economic activity of Ukraine with EU countries”, *Infrastruktura rynku YeS*, vol 47, pp. 39 – 44.
13. Tokhtamysh T.O., Yahol'nyts'kyj O.A., and Ovchynnikova M.A. (2018), “Analysis of foreign economic trade in goods and services of Ukraine”, *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, Vol. 23, pp. 44–50.
14. Fedorets', L. M. (2010), “Management of foreign economic activity of agricultural enterprises at the regional level (on the example of Cherkasy region)”, Ph.D. Thesis, Economics and management of enterprises (economics of agriculture and agro-industrial complex), International University of Business and Law, Kherson, Ukraine
15. Shkurupij, O. V., Honcharenko, V.V., and Artemenko I. A. (2012), *Zovnishn'oeko-nomichna diial'nist' pidprijemstv* [External economic activity of enterprises], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2022 р.